

Olvasás, szövegfeldolgozás, önművelés

Tartalom

| | |
|---|----|
| Az olvasás tempójának és pontosságának fokozása írásvetítővel felvillantott jelek, betűk, szavak, mondatok, szövegek olvastatásával | 3 |
| Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód | 3 |
| A tanulásirányítás normái | 4 |
| Az olvasás gyakoroltatása szövegeken | 4 |
| A hangos olvasás gyakoroltatása | 4 |
| A tanulásirányítás normái | 4 |
| A néma olvasással történő szövegfeldolgozás tanítása | 5 |
| Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód | 6 |
| A tanulásirányítás normái | 6 |
| Különböző műfajú és témájú szövegek néma olvastatása és feldolgozása | 6 |
| Mit tekintünk eredeti forrásnak? Hogyan dolgoztatjuk fel ezeket? | 7 |
| Mi a történelmi tárgyú ismeretterjesztő szöveg? | 7 |
| Tanulásszervezési kérdések | 8 |
| Mit tanulnak a gyerekek az újkor és a legújabb kor egyetemes és magyar történelméről? | 9 |
| Hogyan dolgoztatjuk fel az egyetemes újkori történelemhez kapcsolódó fejezetet? | 9 |
| Hogyan dolgoztatjuk fel az egyetemes legújabbkori történelemhez kapcsolódó fejezetet? | 11 |
| Hogyan dolgoztatjuk fel a Magyarország újkori történelméhez kapcsolódó fejezetet? | 11 |
| Hogyan dolgoztatjuk fel a Magyarország legújabbkori történelméhez kapcsolódó fejezetet? | 14 |
| Az olvasókönyv szövegeinek műfaj szerinti csoportosítása | 14 |
| Mi a cikk? Hogyan tanítjuk? | 15 |
| Mit tanulnak a gyerekek a jövőről? | 16 |
| Hogyan dolgoztatjuk fel <i>A jövő kérdőjelei</i> című fejezetet? | 16 |
| Néhány megfigyelhető gyerektípus a jövővel való foglalkozáskor | 17 |
| A tanítás normái | 17 |
| Néhány tanulásszervezési kérdés | 17 |
| munkafüzet használata | 17 |
| nérolapok feldolgozásához | 18 |

| | |
|---|----|
| Tanév eleji felmérések | 19 |
| Félévi felmérések | 22 |
| Tanév végi felmérések | 24 |
| Az önművelés tanítása | 28 |
| A könyv- és könyvtárhasználat tanítása | 28 |
| Az egyes tanulótípusok, és a velük való bánásmód | 30 |
| A tanulásirányítás normái | 30 |
| A rádió és a televízió használatának tanítása | 31 |
| Az egyes tanulótípusok, és a velük való bánásmód | 31 |
| A tanulásirányítás normái | 32 |
| Látogatások előkészítése és irányítása a lakóhely művelődési intézményeiben | 32 |
| Az egyes tanulótípusok, és a velük való bánásmód | 33 |
| A tanulásirányítás normái | 33 |
| Felhasznált irodalom | 33 |

Az olvasás tempójának és pontosságának fokozása írásvetítővel felvillantott jelek, betűk, szavak, mondatok, szövegek olvastatásával

Az előző osztályok tanítás programjai az olvasástanítást oly módon segítették, hogy leírták, miképpen lehetséges az olvasás tempóját és pontosságát fokozni, hogyan kívánatos a gyorsolvasás megtanulásához szükséges gyakorlatokat végeztetni a tanulókkal. A gyakorlásra szánt tevékenységek negyedik osztályra nem bővülnek. Programunkban továbbra is a *gyors szemmozgás fejlesztését*, valamint a *jel- és jelentés-felismerés gyakoroltatását* szorgalmazzuk. A harmadik osztályos tanítási programunkban tettünk először javaslatot arra, hogy a gyerekek a felidézés szintjén birtokoljanak olyan *szakszavakat, kijelentéseket*, amelyek használata során képessé válnak a szakszerű szövegalkotásra. Negyedik osztályban az alábbi szakszavak megtanítását javasoljuk.

| | |
|--------------------|----------------------|
| fixációszélesség | látószögnövelés |
| gyors szemmozgás | nyomdatechnikai hiba |
| hibakeresés | perifériás látás |
| jelentésfelismerés | ritmikus szemmozgás |
| jelfelismerés | szinonimakeresés |
| jelkeresés | szókeresés |
| látószög | szóteremtés |

Az első és a második osztályos tanítási programunkban részletesen bemutattuk az olvasás tempóját és pontosságát fokozó gyakorlatok tanításának, tanulásának folyamatát. A negyedik osztályos *Feladatgyűjtemény* és az olvasástanulást segítő *transzparensorozat* a gyors szemmozgás fejlesztéséhez, a jel- és jelentésfelismerés gyakoroltatásához mintát és kellő mennyiségű feladatot ad. Az ismétlések elkerülése végett itt csak a tanítás két fontos feltételére hívjuk fel a figyelmet.

A tanítás feltételei:

1. A gyermekek pontosan ismerjék fel a kivetített jeleket, illetve hibátlanul tudják olvasni a kivetített szavakat, szószerveket, mondatokat.
2. Képesnek kell lenniük a tanulóknak a feladattartásra és a koncentrált figyelemre.

Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód

0 Vannak olyan gyermekek, akik nehezen tudnak a feladatvégzésre összpontosítani. Számukra többször, de egy-egy alkalommal csak rövid időre célszerű gyors szemmozgást fejlesztő, illetőleg jel- és jelentésfelismerést gyakoroltató feladatot beiktatni az órán.

Δ A jó tempóban és pontosan olvasó tanulókkal csak ritkán végeztessen jel-, betű-, szóolvasató gyakorlatokat a tanító. Ők olyan feladatot kapjanak, mely a mondatok, illetve a szöveg olvasásának a gyakorlását is lehetővé teszi.

A tanulásirányítás normái

1 A tanulásirányítási normák megegyeznek a harmadik osztályos programban ismertetett normákkal. A sikeres tanulás, tanítás érdekében ezek a normák valamennyi folyamatra érvényesek.

Az olvasás gyakoroltatása szövegeken

A hangos olvasás gyakoroltatása

Negyedik osztályban a hangos olvasás gyakoroltatása a *felolvasás gyakoroltatását*, valamint a *felkészülés nélküli hangos olvasás gyakoroltatását* jelenti.

1. A felolvasás gyakoroltatása

A felolvasás gyakoroltatása a *lényegkiemelés* és a *hallgatósággal való kapcsolattartás tanulása* érdekében történik. Negyedik osztályban a felolvasás gyakoroltatása során az alábbi tevékenységeket végeztetjük:

- a szöveg elemzését, interpretációra történő előkészítését;
- az előkészített szöveg olvasásának begyakorlását;
- magát az interpretációt.

A felolvasás tanításának menetét a harmadik osztályos tanítás programban részletesen megadtuk. A negyedik osztályos *Feladatgyűjteményben* több olyan szöveg található, mely alkalmas a felolvasás gyakoroltatására. E gyakoroltatás során az alábbi fogalmakat kívánatos használni a tanulókkal:

| | |
|-------------------|----------------|
| arcjáték (mimika) | hangszín |
| beszédszünet | szünet |
| erősítés | tekintettartás |
| hangerő | tekintetváltás |
| hangerőváltás | tempó |
| hangfekvés | tempóváltás |
| hangsúly | tételmondat |

A tanítás feltétele:

A gyermekek tudjanak ismert és megértett (némán elolvasott) szöveget a kiejtés és az olvasástechnika szempontjaira ügyelve középhangerővel felolvasni.

A tanulásirányítás normái

2 A tanulásirányítás normái megegyeznek a harmadik osztályos programban ismertetett normákkal. Fontossága miatt e normák közül egyet itt is megemlítünk:

3 A hangos olvasás során több helyesejtési és olvasástechnikai hibát vétő tanulókkal a felolvasás tanítását nem szabad elkezdni.

2. A felkészülés nélküli hangos olvasás gyakoroltatása

A felkészülés nélküli, úgynevezett „blattoló” olvasás ismeretlen szöveg első látásra történő elolvasása. E tevékenység gyakoroltatására a tankönyvi feladatok, valamint a publicisztikai szövegek és ismeretterjesztő szövegek részleteinek olvastatása révén kerül sor.

A tanítás feltétele:

A gyermekek tudjanak ismert és megértett (némán elolvasott) szöveget a kiejtési és az olvasástechnikai szempontokra ügyelve középhangerővel felolvasni.

A néma olvasással történő szövegfeldolgozás tanítása

Mint azt már a korábbi tanítási programjainkban is leírtuk, a néma olvasással történő szövegfeldolgozás tanításán olyan szövegfeldolgozási technika elsajátíttatását értjük, mely segíti a *szövegértést* és a *szövegprodukálást*, az ezekhez szükséges olvasói szokások és képességek kialakulását, valamint a szövegek logikai szempontú elemzésének gyakoroltatásával a *megértést* és a *bevésést*. Negyedik osztályban továbbra is az alábbi menet szerint tanítjuk a *szövegfeldolgozást*:

1. a szöveg áttekintése, témájának megállapítása a cím, az ábrák és az ábraalírások alapján;
2. a szöveg várható információira vonatkozó kérdések megfogalmazása;
3. a szöveg elolvasása, (ha szükséges) szótár- és lexikonhasználat olvasás közben;
4. a jegyzetelés gyakorlása:
 - a) a szakaszok témájának megállapítása és leírása;
 - b) a szakaszok témájához adatok keresése és leírása;
 - c) a szakaszok témájához lényeges kijelentések keresése és leírása;
5. a szöveg újbóli elolvasása;

6. szövegproduktálás a jegyzet alapján.

A szövegek logikai szempontú elemzése során az alábbi tevékenységeket végeztetjük el a tanulókkal:

- a fölérendelt, úgynevezett nemfogalom megnevezését;
- a felosztás tagjainak megkeresését;
- a felosztás alapjának megfogalmazását;
- a legközelebbi nemfogalom és a megkülönböztető jegyek felismertetését.

A negyedik osztályos *Feladatgyűjtemény* feladatmintákat ad a néma olvasással történő szövegfeldolgozás gyakoroltatásához, az olvasói szokások fejlesztéséhez. A kijelentések megfogalmazása, illetőleg a szakszöveg alkotása során az alábbi szakszavakat kívánatos használtatni a tanulókkal:

| | |
|----------------------------|-------------------------------------|
| adat, adatkeresés | kivonat |
| alcím | legközelebbi nemfogalom |
| ábra, ábraaláírás | lényeg, lényegkiemelés |
| bekezdés | meghatározás |
| fejezet, fejezetcím | meghatározandó fogalom |
| felosztás | megkülönböztető jegyek |
| a felosztás alapja | mondanivaló |
| a felosztás tagja | szöveg, szövegáttekintés, |
| a fölérendelt fogalom | szövegfeldolgozás, szöveggörnyezet, |
| illusztráció | szövegproduktálás, szövegrész, |
| jegyzet, jegyzetelés | szövegszerkezet |
| kép, képcím, képmagyarázat | tartalom, tartalomjegyzék |
| kiemelés | téma |
| | tételmondat |

A tanítás feltételei:

1. A tanulók tudjanak mondatokat és szöveget legalább közepes tempóban némán elolvasni.
2. Tudják bizonyítani a némán elolvasott szöveg megértését.
3. Ismerjék a felsorolt szakszavak jelentését.

Az egyes tanulótípusok és a velük való bánásmód

- Δ Az olvasástanulásban leggyorsabban haladó tanulók feladataikat önállóan nézzék át, lehetőleg segítség nélkül oldják meg. Kapjanak minél több olyan feladatot, amely önálló felosztás-, illetve definíciókészítésre készíti őket.
- Δ A közepes tempóban haladó tanulókat arra kell készíteni, hogy minél előbb önállóan oldják meg feladataikat. Velük a szövegfeldolgozást rövid (maximum egy oldal terjedelmű) szövegeken gyakoroltassa a tanító.
- Δ A lassú tempóban haladó tanulók közvetlen irányítás mellett dolgozzanak. Velük minden esetben értelmeztesse a tanító a feladatok utasításait és a szövegben szereplő fogalmakat, szakszavakat.

A tanulásirányítás normái

- 5 A tanító mintaadással, ne pedig hosszas szóbeli magyarázattal segítse a feladatok megoldási módjának tanulását.
- 6 Csak a jó tanulási képességekkel rendelkező tanulóktól kívánja meg a pontos szakszóhasználatot, az önálló felosztás- és meghatározás-készítést.
- 7 Nem szükséges az olvasókönyv valamennyi szövegét felhasználtatni a szövegfeldolgozás gyakoroltatásához.
- 8 A lassú tempóban haladó tanulók feladatmegoldásait lehetőleg minden alkalommal ellenőrizze a tanító.

Különböző műfajú és témájú szövegek néma olvastatása és feldolgozása

Amikor az olvasókönyv szövegeit olvastatjuk és elemeztetjük a tanulókkal, jó szem előtt tartanunk, hogy e szövegek csoportosíthatók eredetiség és műfaj szerint. Az első szempont alapján a könyvben találunk eredeti forrásokból választott szövegeket és történelmi tárgyú, tudományt népszerűsítő, ismeretterjesztő művekből vett részleteket.

Mit tekintünk eredeti forrásnak? Hogyan dolgoztatjuk fel ezeket?

A történettudományban az eredeti dokumentumokat nevezik forrásoknak. Ezek alapján a történészek forráskritikával állapítják meg a történelmi tényeket. A források a történelmi valóság tényinformációit hordozzák, közvetítik. Érzékeltetik a kor hangulatát, megmutatják a lényeges mozzanatokot, érzelmi hatást tükröznek. Könyvünkben az alábbi forrásfajták találhatók meg:

cikk (például: *A Millenniumi ünnepségek* című olvasmányban a korabeli napilap cikkének részlete)

törvény (például: *Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről* 1872; XXXVI. tc.)

kortársak történelmi leírásai (például: Daniel Defoe *Robinson* című művéből Liverpool leírása)

szemtanúk visszaemlékezései (például: az *Elégedetlenség és forradalom a cári Oroszországban* című olvasmányban egy amerikai újságíró visszaemlékezése a korabeli oroszországi viszonyokra)

kortársak levelei (például: A „*Rettenetes kísérlet*” című olvasmányban Musschenbroek professzor levele)

naplórészlet (például: Petőfi naplójából: *1848. március 15-e délelőttjén*)

korabeli szépirodalmi munkák részletei (például: *Az elfoglalt város szomorú kinézete*)

Az eredeti szövegek feldolgozása a következő lépésekben történhet:

1. A szövegeket először a pedagógus vagy egy jól olvasó tanuló ismertesse a gyermekkel. Erre azért van szükség, mert a bennük levő információkat így könnyebben meg tudják érteni a többiek, hiszen ezek a szövegek vagy egy korábbi nyelvállapotot rögzítenek, vagy pedig olyan szavak találhatók bennük, amelyek a 10 éves gyerekek aktív szókincsében nemigen szerepelnek.
2. Ezt követően a tanulók is olvassák el némán a szöveget, majd tegyenek fel kérdéseket a szöveg számukra nehezen érthető részeire.

3. Ezután adjunk olyan önálló feladatokat, amelyek megoldása vagy a feltett kérdésre adható válaszok megerősítik az eredeti forráshoz kapcsolódó ismeretterjesztő szöveg kijelentéseit. Például az *Akik zászlót bontottak a szabadságért* című olvasmány kapcsán az alábbi kérdéseket tehetjük fel:

Mit tudunk meg a bujdosó parasztok számáról Rákóczi visszaemlékezéseiből? Minek a hatására vállalta II. Rákóczi Ferenc a felkelés vezetését?

4. Célszerű megállapítani a tanulókkal azt is, hogy az olvasott forrásnak ki a szerzője, mi a lelőhelye. Ezt megtudhatják a forrást megelőző ismeretterjesztő szövegből vagy az *Irodalomjegyzékben* található címleírásból.

Mi a történelmi tárgyú ismeretterjesztő szöveg?

A történészek által tudományosan rendszerezett, értelmezett, értékelt történelmi ismereteket tartalmazó szövegeket tudományos értekezéseknek, tanulmányoknak nevezzük. Ezek alapján készülnek a népszerűsítő ismeretterjesztő szövegek, amelyek a gyerekek számára is érthető formában közölnek ismereteket a történelemlről. (Közismertek a *Képes történelem* sorozat könyvei és a *Világ és az ember* című gyermekenciklopédia.) A tudományos feldolgozás termékei a történelmi térképek, táblázatok, diagramok, kronológiai táblák is. A megértést segítő eszközként megtalálhatók ezek a népszerűsítő ismeretterjesztő művekben is.

A történelmi tárgyú ismeretterjesztő szövegek feldolgozása az alábbi képességek fejlesztését segíti:

- a néma és a hangos olvasást;
- a szövegfeldolgozást;
- a történelmi tér- és időszemlélet kialakulását;
- a különböző szövegműfajok megismerését.

A tanulók egy-egy témakörhöz gyűjtött különböző szövegműfajú olvasmányok révén képet kapnak egy adott időszakról, és eközben gyakorolják a néma és a hangos olvasást, a szövegfeldolgozást; alakul tér- és időszemléletük. Fontos fogalmakat, tulajdonneveket, az általános tájékozottsághoz tartozó kijelentéseket kell felidézniük szövegalkotáskor, de az események pontos menetét nem. Így az olvasókönyv feldolgoztatása NEM TÖRTÉNELEMTANÍTÁST jelent!

A történelmi idő- és térszemlélet alakítása a 4. osztályban tovább folytatódik. A történelmi időszemlélet a történelmi idő folyamatában való tájékozódás képességét jelenti. A tanított idő az újkor és a legújabb kor. Ezen történelmi események színhelye, a tanított tér: Európa. A történelmi idő- és térszemlélet kialakításának továbbra is fontos módja, hogy a tanulók összehasonlítsák az európai és a magyar történelmi események, folyamatok helyét és időpontját. Ehhez mintát adunk a következőkben a témakörökhöz ajánlott feladatokkal. Ezekhez hasonló kérdéseket lehet szerkeszteni és feltenni az olvasott szöveg után a szövegben található évszámokra, helyszínekre vonatkozóan, illetve ismétlésképpen egy-egy fejezet feldolgozása után is. A térben egymástól távol történt események szinkron szemléletű megértését szolgálja az időrendi táblázat, melyben az európai és a magyar eseményeket egymás mellett felsorolva írtuk le. Célszerű minden szöveg után az időrendi táblázathoz lapozni, és ott elhelyezni az eseményeket.

A történelmi idő- és térszemlélet alakításának módját a 3. osztályos *Tanítási program* írja le.

A *különböző szövegműfajok megismerése* jelenti az eredeti források és feldolgozások, valamint az ismeretterjesztő, publicisztikai, szépirodalmi és jogi szövegek különválasztását; a történelmi ismeretterjesztő szövegeken belül a történelmi leírás, elbeszélés, életrajz felismerését; a publicisztikai szövegeken belül a riport és a cikk megkülönböztetését. Jelenti továbbá ezek műfaji jellemzőinek ismeretét is.

Tanulásszervezési kérdések

Egy-egy szöveg feldolgozására az anyanyelvi óra 20-25 perces részét használja fel a tanító. Ajánlatos hetente két-három szöveget feldolgozni.

A lassan haladó tanulók is ismerkedjenek meg minden szövegtípussal és azok jellemzőivel, ha nem is olvassák el mindegyik szöveget az olvasókönyvből.

A tudományszerűsítő műveket, a történelmi életrajzokat otthoni továbbolvasásra ajánljuk a fejlett olvasástechnikával rendelkező tanulóknak. A feldolgozásoknak az anyaghoz kapcsolódó további részéből beszámolóra, kiselőadás tartására készülhetnek fel.

A tevékenységek tanítását – a gyerekek tanulási tempójához igazítva – továbbra is differenciált osztálymunkában végezzük. Frontálisan szervezhetjük a tanult adatok gyors felidéztesét, ügyelve arra, hogy annak ne legyen számonkérés jellege. Kiscsoportos beszélgetést a történelmi tárgyú szövegek feldolgoztatása után kezdeményezzen a tanító. Csoportmunkában oldható meg (az egyes történelmi tárgyú szövegek több fejezetének feldolgoztatása után) az egyes korszakok vagy egy-egy megismert társadalmi osztály életmódjának bemutatása.

A beszélgetéseket úgy kell irányítani, hogy azok folyamatos ismétlést is biztosítsanak. Egy-egy téma lezárásakor a tanító úgy szervezze az ismétlést, hogy az ne a fogalmak, évszámok, kijelentések számonkérése legyen, hanem szövegalkotásra késztesen, a tér- és időszemléletet alakítsa a figyelem alapvető összefüggésekre való ráirányításával.

Több fejezet feldolgozása után a kis csoportban történő leírás témája lehet:

- egy korszak bemutatása valamennyi tanult ismeret felhasználásával;
- a megismert kor vagy társadalmi osztály életmódjának bemutatása;
- a megismert politikatörténeti tények bemutatása;
- a megismert életmódtörténeti tény bemutatása;
- a megismert művelődéstörténeti tény bemutatása;
- a megismert uralkodók vagy neves személyek életének, munkájának bemutatása;
- a magyar történelmi események összehasonlítása, illetve kiegészítése az európai történeti tényekkel.

Mit tanulnak a gyerekek az újkor és a legújabb kor egyetemes és magyar történelméről?

Megismerkednek a legfontosabb történelmi fordulópontokkal, néhány ténnyel az egyetemes és magyar történelemből. Ezek a következők: az ipari forradalom, a nagy francia forradalom, az I. és a II. világháború, a Rákóczi-szabadságharc, a reformkor, az 1848-as forradalom és szabadságharc és az őszirózsás forradalom. Közben egy-egy szövegben képet kapnak a történelmi korokra jellemző életmódról, művelődésről; megismerkedhetnek több kiemelkedő személy életrajzával. Néhány esetben a folyamatok, események okainak megismerésére is mód van.

Az alábbiakban leírjuk, hogy egy-egy fejezet feldolgozásakor

- milyen ismereteket kell szerezniük a gyerekeknek;
- milyen történelmi idő- és térszemléletet alakító feladatokat végezhetnek a tanulók.

Hogyan dolgoztatjuk fel az egyetemes újkori történelemhez kapcsolódó fejezetet?

A fejezet a *Liverpool* című szövegtől *A Zeppelin* című szövegig terjedő részt foglalja magában.

A következő szakszavakat és tulajdonneveket kell a gyerekeknek kijelentések megfogalmazásakor, illetve szövegalkotás során használniuk:

| | |
|------------------|-------------------|
| Bastille | kizsákmányolás |
| Marie Curie | Lincoln Ábrahám |
| Pierre Curie | léghajó |
| Darwin | nagyhatalmak |
| Debussy | Napóleon |
| forradalom | Nobel-díj |
| Gandhi | rabszolga |
| Garibaldi | George Stephenson |
| géprombolók | sztrájk |
| gőzgép | Titanic |
| gyarmatosítás | világháború |
| ipari forradalom | James Watt |
| | Zeppelin |

Az alábbi kijelentéseket, adatokat, definíciókat, felsorolásokat kell a tanulóknak felidézniük, s azok alapján szöveget mondaniuk:

Liverpool Anglia egyik legnagyobb központja volt.

1769-ben James Watt megalkotta a gőzgépet.

Az ipari forradalom kezdetét 1769-től, a gőzgép feltalálásának évétől számítják.

Az ipari forradalom azt jelentette, hogy a gőzgép feltalálásával, új gépek és találmányok munkába állításával a fejlődés elért arra a szintre, hogy gépeken gyártottak gépeket. Így többet és jobbat tudtak termelni.

George Stephenson a gőzmozdony feltalálója (1825).

Az ipari forradalom a városi munkások számára nyomort teremtett, mert helyüket a gépek vették át, így ők kiszorultak a termelésből, elvesztették munkájukat.

A géprombolók a nagyüzemi termelés miatt nélkülözésben élő emberek voltak, akik elkeseredésükben összetörték a gépeket.

A sztrájk a munkások által kezdeményezett munkabeszüntetés abból a célból, hogy különböző engedményeket harcoljanak ki maguknak.

A francia forradalom 1789-ben a rettegett börtön, a Bastille ostromával kezdődött.

Július 14-e, a Bastille bevételének évfordulója Franciaország legnagyobb nemzeti ünnepe.

A francia forradalom minden embernek szabadságot és egyenlőséget szeretett volna biztosítani.

Bonaparte Napóleon a forradalom védelmére alakult francia hadsereg tábornoka volt.

A gyarmatosítás azt jelenti, hogy néhány fejlett tőkés ország hatalma alá vont fejletlen, főleg Afrikai és Ázsiai területeket, és gazdasági, politikai szempontból kizsákmányolta őket.

A 20. század elejére az európai nagyhatalmak területeiket és gyarmataikat csak egymás rovására tudták növelni. Így terület- és gyarmatszerzési céllal kirobbant az I. világháború.

A háborúban egymás ellen küzdő két tábor nagyhatalmai:

az antant hatalmak: Anglia, Franciaország, Oroszország;

a központi hatalmak: Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia.

Az I. világháború 1914 júliusában tört ki, és négy éven át tartott.

Kérdések a történelmi idő- és térszemlélet alakításához:

Hány év telt el a nagy francia forradalom óta?

Mi volt előbb: az ipari forradalom vagy a nagy francia forradalom?

Hol található Liverpool?

Mely földrészekkel állt kereskedelmi kapcsolatban a 17–18. században Anglia?

Hogyan dolgoztatjuk fel az egyetemes legújabbkori történelemhez kapcsolódó fejezetet?

A fejezet az *Elégedetlenség és forradalom a cári Oroszországban* című szövegtől *A félelmetes energia* szövegig terjedő részt foglalja magában.

A következő szakszavakat és tulajdonneveket kell a gyerekeknek kijelentések megfogalmazásakor, illetve szövegalkotás során használniuk:

| | |
|------------------|---------------------|
| atombomba | munkanélküliség |
| atomenergia | Nagaszaki |
| békekötés | Oroszország |
| cár | technikai találmány |
| gazdasági válság | tüntetés |
| Hirosima | választójog |
| mozgókép | II. világháború |

Az alábbi kijelentéseket, adatokat, definíciókat, felsorolásokat kell a tanulóknak felidézniük, s azok alapján szöveget mondaniuk:

Az I. világháború győztes hatalmai, az antant hatalmak országai igazságtalan békét kötöttek a legyőzöttekkel, a központi hatalmak országaival. Ez a vesztesek számára országhatáraik megváltoztatását és jóvátétel fizetését jelentette. Az igazságtalan béke magában rejtette egy következő világháború csíráit.

A 20. század elején, az I. világháború után a nagyvárosok hatalmas méretűekké nőttek, a tudomány és a technika gyors ütemben fejlődött.

Németország 1939. szeptember 1-jén hadüzenet nélkül megtámadta Lengyelországot.

A II. világháború 1939–1945-ig tartott.

Korunk egyik legfontosabb, de egyben legveszedelmesebb technikai vívmánya az atomenergia felhasználása.

Kérdések a történelmi idő- és térszemlélet alakításához:

Hány év telt el az I. és a II. világháború kirobbanása között?

Az I. vagy a II. világháború tartott hosszabb ideig?

A Föld mely részén található azok az államok, amelyek az I. világháború győztes, illetve legyőzött államai voltak?

A Föld mely részein voltak harcok a II. világháború idején?

Hogyan dolgoztatjuk fel a Magyarország újkori történelméhez kapcsolódó fejezetet?

A fejezethez tartozó fogalmakat, kijelentéseket, feladatokat két részre bontva közöljük:

I. RÉSZ — a törökök kiűzésétől az 1848-as forradalomig:
a Magyarország a török uralom után című szövegtől az *Újjászületés a kulturális életben* című szövegig terjedő részt foglalja magában.

II. RÉSZ — az 1848-as forradalomtól a 19. század végéig:
A forradalom programja című szövegtől a *Millenniumi ünnepségek* című szövegig terjedő részt foglalja magában.

I. RÉSZ

A következő szakszavakat és tulajdonneveket kell a gyerekeknek kijelentések megfogalmazásakor, illetve szövegalkotás során használniuk:

| | |
|--------------------|-------------------|
| Adam Clark | reform |
| forradalom | szabadságharc |
| Habsburg-uralom | száműzetés |
| jobbágy | szegénylegények |
| Kazinczy Ferenc | Széchenyi István |
| Mária Terézia | török hódoltság |
| nyelvújítás | újránépesítés |
| II. Rákóczi Ferenc | Wesselényi Miklós |

Az alábbi kijelentéseket, adatokat, definíciókat, felsorolásokat kell a tanulóknak felidézniük, s azok alapján szöveget mondaniuk:

1686-ban visszafoglalták a budai várat a törököktől, megszűnt a török hódoltság.

A törökök kiűzése után Magyarországon megkezdődött a Habsburg-uralom.

A török hódoltság után a lakatlan földekre telepéseket költöztettek.

1703-ban II. Rákóczi Ferenc vezetésével országos kiterjedésű szabadságharc vette kezdetét.

1711-ben a szabadságharc elbukott, Rákóczi Ferenc száműzetésbe vonult.

Az első magyarországi iskolák egyházi iskolák voltak.

Az első kisebb gyárakat a 18. században alapították.

1825-ben Széchenyi István kezdeményezésére megindult a Tudományos Akadémia szervezése.

Széchenyi kezdeményezésére 1842-ben megindult a Lánchíd építése.

A Lánchidat Thierney Clark tervezte, építését pedig Adam Clark vezette.

1838 elején Pesten árvíz pusztított. Wesselényi Miklós százakat mentett ki a hullámok közül.

A múlt században épült a Nemzeti Múzeum, a Vigadó, a régi Nemzeti Színház.

A nyelvújítási mozgalom célja a magyar nyelv fejlesztése volt.

Kazinczy Ferenc irányította a nyelvújítási mozgalmat Széphalomról.

Kérdések a történelmi idő- és térszemlélet alakításához:

A mai Magyarország mely területére terjedt ki 1686-ig a törökök uralma?

Hány év telt el a törökök kiűzése óta?

Hány évig tartott a Rákóczi-szabadságharc?

Melyik volt előbb: az ipari forradalom Angliában vagy a Rákóczi-szabadságharc?

Ki élt korábban: Rákóczi Ferenc, Garibaldi vagy XVI. Lajos?

Hány év telt el azóta, hogy Széchenyi István kezdeményezésére megindult a Tudományos Akadémia szervezése?

II. RÉSZ

A következő szakszavakat és tulajdonneveket kell a gyerekeknek kijelentések megfogalmazásakor, illetve szövegalkotás során használniuk:

13 aradi vértanú

Batthyány Lajos

Damjanich János

fegyverletétel

forradalom

függetlenség

Jellasich horvát bán

Jókai Mór

Kossuth Lajos

Landerer nyomdája

millenniumi ünnepek

Nemzeti dal

Osztrák–Magyar Monarchia

önkéntesek

Petőfi Sándor

Pilvax-kör

12 pont

szabadságharc

Táncsics Mihály

toborzókörút

városegység

Az alábbi kijelentéseket, adatokat, definíciókat, felsorolásokat kell a tanulóknak felidézniük, s azok alapján szöveget mondaniuk:

Az 1845-től Petőfi Sándor körül szerveződött irodalmi kör készítette elő a pesti forradalmat.

1848. március 15-e a pesti forradalom napja volt.

1848 szeptemberében a forradalom vívmányainak védelmében megkezdődött a szabadságharc.

A szabadságharc 1849. augusztus 13-án fejeződött be. A magyar seregek a világosi mezőn feltétel nélkül tették le a fegyvert.

1849. október 6-án Pesten kivégezték Batthyány Lajost, Aradon a 13 honvédtábornokot.

1872-ben Budapest néven egyesítették Buda és Pest szabad királyi városokat, Óbuda mezővárost és a Margit-szigetet.

A 20. század második felében megnyílt a pesti Opera, a Szépművészeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum.

1896-ban ünnepelték a honfoglalás 1000. évfordulóját. Ezt a megemlékezést ezredévi vagy millenniumi ünnepségeknek nevezték.

Kérdések a történelmi idő- és térszemlélet alakításához:

Hány év telt el a pesti forradalom óta?

Budapest mely részén található ma a Pilvax kávéház és a pesti Városháza?

Hol található a világosi mező, ahol a szabadságharc katonái letették a fegyvert?

Mutasd meg térképen az Osztrák–Magyar Monarchia határait!

Hány éve jött létre Budapest, hány éve történt a városeyesítés?

Hány év telt el a honfoglalás 1000. évfordulójának megünneplése óta?

Hány év múlva ünnepeljük a honfoglalás 2000. évfordulóját?

Hogyan dolgoztatjuk fel a Magyarország legújabbkori történelméhez kapcsolódó fejezetet?

A fejezet a *Kezdődik egy újabb nehéz nap* című szövegtől *A legszebb ajándék* című szövegig terjedő részt foglalja magában.

A következő szakszavakat és tulajdonneveket kell a gyerekeknek kijelentések megfogalmazásakor, illetve szövegalkotás során használniuk:

| | |
|-------------------|-----------------------|
| Bartók Béla | menekült |
| békeszerződés | miniszterelnök |
| háborúellenes | ostrom |
| Horthy Miklós | őszirózsás forradalom |
| Károlyi Mihály | partizáncsoportok |
| kiugrási kísérlet | Tanácsköztársaság |
| Kis János | II. világháború |
| köztársaság | |

Az alábbi kijelentéseket, adatokat, definíciókat, felsorolásokat kell a tanulóknak felidézniük, s azok alapján szöveget mondaniuk:

1918. november 16-án Magyarországon kikiáltották a köztársaságot. Ezzel az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlott.

1939. szeptember 1-jén a fasiszta német csapatok megtámadták Lengyelországot. Ezzel megkezdődött a II. világháború.

A II. világháború 1945. szeptember 2-ig tartott; ideje alatt 50 millió ember vesztette életét.

Magyarország az I. világháborúban elvesztett területek visszaszerzéséért a németekkel lépett szövetségre.

Budapest ostroma idején 1945-ben a felszabadító harcot magyar fegyveres ellenálló csoportok (partizáncsoportok) is segítették.

1945. április 4-én Magyarország egész területe felszabadult a német megszállóktól.

Kérdések a történelmi idő- és térszemlélet alakításához:

Hány év telt el az I. világháborúból, amikor Magyarországon kirobbant az őszirózsás forradalom?

Hány évig állt fenn az Osztrák–Magyar Monarchia?

Melyik kezdődött előbb: a Garibaldi vezette függetlenségi harc vagy az őszirózsás forradalom?

Hány év telt el a II. világháború befejezése óta?

Az olvasókönyv szövegeinek műfaj szerinti csoportosítása

Mint erre korábban már utaltunk, a szövegek nemcsak eredetiség szerint csoportosíthatók, hanem műfaj szerint is. Műfaji szempontból megkülönböztetünk az olvasókönyvben ismeretterjesztő, publicisztikai, szépirodalmi és jogi szövegeket.

Az ismeretterjesztő szöveg meghatározásának és tanítási módjának leírása a 2. osztályos tanítási programban található. A szövegek tanításának módjáról szoltunk már az előzőekben a *Mit tekintünk eredeti forrásnak?* és a *Mi a történelmi tárgyú ismeretterjesztő szöveg?* című fejezetekben is.

A 4. osztályos olvasókönyvben új **publicisztikai műfajjal** ismerkednek meg a tanulók, a *cikk*. A *Múltunk* című fejezetben korabeli napilap cikkével találkozhatnak.

Mi a cikk? Hogyan tanítjuk?

A cikk a hírnél hosszabb terjedelmű, szubjektív hangvételű publicisztikai szöveg. Tárgya problémaelemzés, amely érinthet átfogó problémát vagy részletkérdést. Jellemzői az időszerű kérdésfelvetés, aktualitás, problémaexponálás, éles kérdésfelvetés, világos vonalvezetés, következetesség és a tárgyismeret. Célja a propaganda vagy a közgondolkodás befolyásolása.

A cikkek feldolgozásának lépései a műfaj jellegzetességeire irányuljanak. Állapítsuk meg a gyerekekkel: Milyen problémát vet fel a cikk? Mi a témája? Mit akart elérni a cikk írója? Elérte-e a szerző, hogy az olvasók figyelmét a témára irányítsa? Mivel érte ezt el? Milyen irányban befolyásolta a közgondolkodást? A cikkek feldolgozásakor a szövegben levő egyéb információkra is adhat a tanító adatkeresési feladatokat. A bekezdések lényegének kiemelésére kereshetnek a gyermekek vázlatponti-címeket. Felkészülhetnek a tanulók szövegtömörítésre: Hogyan mondanád el a cikk lényegét barátodnak?

A szépirodalmi szövegrészletek szerepe a 4. osztályos olvasókönyvben az, hogy művészi eszközökkel is illusztrálja a történelmi eseményeket, és eközben élményszerű, meggyőző képet alakítsanak ki a tanulóknak. Ezek a szövegrészletek forrásértékű korabeli irodalmi alkotások részei (például: a Bél Mátyás *Buda visszavívásáról* című művéből vett részlet). A szépirodalmi szövegrészletet a tanító elsősorban mint ismeretforrást kezelje, s csak másodsorban mint szépirodalmi szöveget. Feldolgozásának módja megegyezik az eredeti forrásoknál leírtakkal.

A jog társadalmi viszonyoknak magatartási szabályok alakjában való kifejezése, tükröződése. Ezeket közvetítik a **jogi szövegek**. Az olvasókönyvben a jogi szövegek következő típusai találhatók:

törvény (például: a városegysítésről szóló törvény 1872. XXXVI. törvénycikke)

felhívás (például: a *Kiugrási kísérlet* című szövegben Horthy Miklós kormányzó nemzethez intézett felhívása)

nyilatkozat (például: részlet az *Emberi és polgári jogok nyilatkozatából*)

Az írott stílusok közül (tudományos, publicisztikai, hivatalos, szépirodalmi) a jogi szöveg a hivatalos stílus jegyeit hordozza. Ennek jellemzői a strukturált szöveg, a pontos megfogalmazásra törekvésből fakadóan a bonyolult mondat szerkesztés, a gyakori körülírások, idegen szavak.

A jogi szövegeket elemezni nem kell, a feldolgozás a műfaji jellegzetességek megállapítására terjedjen csak ki. A tanulók ismerjék a hivatalos stílus főbb jellemzőit, képesek legyenek egy bizonyos szinten megértésükre, jellemzésükre.

Mit tanulnak a gyerekek a jövőről?

Az olvasókönyvben *A jövő kérdőjelei* című fejezet a következő témákról szól: a jövő mibenléte és megismerhetősége, népszerűség, élelmezés, egészségügy, település, lakás, nyersanyagok és energia, természetvédelem, kozmikus civilizációk, sci-fi.

A jövő tanításához kapcsolódó szakszavak jegyzéke:

| | |
|-------------------------------|---|
| alultáplált | jövőkép |
| ásványi anyagok kimerülése | jövőkutatás |
| becslés | katasztrófa |
| ellenutópia | napenergia |
| előreszámítás | népességrobbanás |
| emberiség | savas eső |
| erdők kiirtása | sci-fi = tudományos-fantasztikus irodalom |
| ezredforduló | sivatagosodás |
| fajok kihalása | természetpusztítás |
| fejlett országok | termőföld pusztulása |
| fejlődő országok | túltáplált |
| Földön kívüli értelmes lények | utópia |
| idő | vizek szennyezése |
| jóslás | |
| jövő | |

A legfontosabb állítások a jövő tanulásához:

Az idő az egymást követő dolgok rendje.

Az időt nem lehet visszafordítani.

A jövőt azok az események alkotják, amelyek majd lesznek, de ma még nincsenek.

A jövő nincs teljesen hatalmunkban, viszont nem áll teljesen hatalmunkon kívül sem – mondta Epikurosz, ókori görög filozófus.

Napjainkban 1 milliárd ember alultáplált, közülük 400–500 millió a gyerek.

Az alultáplált gyerekek testileg és szellemileg lassabban fejlődnek, sokan meghalnak közülük, mielőtt még elérnék a felnőtt kort.

Földünket negyvenszer annyi napenergia éri évente, mint a jelenlegi évi energiafogyasztás.

A természetpusztítás négy legfontosabb problémája a termőföld, az erdők, az óceánok pusztulása és a fajok kihalása.

Az ember jövője a természet jövőjétől függ, ezért alapvető érdekünk a természet megóvása, védelme.

Hogyan dolgoztatjuk fel *A jövő kérdőjelei* című fejezetet?

A fejezet minden egyes szövegét önállóan olvassák el a gyerekek, majd oldják meg a *Feladatgyűjtemény*ben szereplő feladatokat. A feladatok már ismert tevékenységeket gyakoroltatnak, ezért ezeket a szokott módon végeztetjük. (Például: adatkeresés, lényegkiemelés; vita, társalgás kiscsoportos kommunikációban a jövőről; elbeszélés, leírás szóban vagy írásban, véleménynyilvánítás stb.)

Néhány megfigyelhető gyerektípus a jövővel való foglalkozáskor

Δ Tapasztalataink szerint szinte minden gyerek érdeklődve olvassa a jövő témájú szövegeket. A tanulók közt nagy különbségek vannak a tekintetben, hogy mennyire tájékozottak e tárgyban. A tanító engedje, hogy a tájékozottabb gyerekek beszámoljanak ismereteikről. (Például hírekből hallott a környezetszennyezésről.)

Δ Vannak olyan gyerekek, akik gyakran néznek sci-fi filmeket moziban vagy videóról (nemritkán egy filmet többször is). Ők kiscsoportos kommunikáció során mesélik el a filmek tartalmát, és próbálják értékelni is!

A tanítás normái

9 A tanító hagyja, hogy a gyerekek szabadon „fantáziáljanak” a jövővel kapcsolatban!

10 A pedagógus ne nevesse ki és ne szólja le a gyerekek irreálisnak tűnő ötleteit!

Néhány tanulásszervezési kérdés

A feladatok egy része azt kívánja a gyerekektől, hogy gyűjtsenek képeket, újságcikkeket az egészséges és az egészségtelen táplálkozásról, a természetes gyógymódokról, a természet pusztításáról és megóvásáról stb. Készítsenek ezekből albumot. E feladatok a napköziben vagy otthon végeztetendők, és összekapcsolhatók az önművelés tanításával (önművelési tervek készítésével).

Ugyancsak napköziben, rajzórán vagy otthon végeztethetők azok a feladatok, amelyek megoldásához a gyerekek rajzot, makettet készítenek. (Képregény sci-fi-hez, makett egy olyan településről, amelyben szívesen élnének a jövőben; természetvédelemre felhívó plakát tervezése stb.)

Az Olvasási munkafüzet használata

Az *Olvasási munkafüzet* a 4. osztályosok számára olyan feladatsorokat tartalmaz, amelyek a Nyelvi, irodalmi és kommunikációs program 4. osztályos *Múltunk, jelenünk, jövőnk* című olvasókönyvében található szövegek feldolgozását segítik.

Az *Olvasási munkafüzet* kidolgozásának szükségességét indokolja:

1. Az olvasáson alapuló ismeretszerzéshez szükséges szövegfeldolgozási, szövegértési, szövegbefogadási képességek további fejlesztésére a 4. osztályban is szükség van.
A 4. osztályos *Múltunk, jelenünk, jövőnk* című olvasókönyvből is hiányoznak azok a feladatsorok, amelyek a szöveg feldolgozását, az olvasási képességek fejlesztését, a tanulók önálló, egyéni haladási tempójához igazodó ismeretszerzést segítenék, támogatva ezzel a pedagógusok munkáját.
Az *Olvasási munkafüzet* a 4. osztályos olvasókönyv szövegeihez kidolgozott feladatsorokkal éppen a tanulók ilyen jellegű képességeinek fejlesztését célozza, valamint megkönnyíti a pedagógusok képességfejlesztő munkáját.
2. A Monitor-vizsgálatok (1986, 1993, 1995) szövegértést vizsgáló felmérései jelentős hiányosságokat tártak fel a tanulók teljesítményében.
Az *Olvasási munkafüzet* a vizsgálatok eredményei alapján összeállított feladattípusokkal is segíti a *Múltunk, jelenünk, jövőnk* című olvasókönyv szövegeinek feldolgozását.
3. A 4. osztályos *Múltunk, jelenünk, jövőnk* című olvasókönyv különböző típusú történelmi témájú szövegekkel igyekszik a szövegfeldolgozási és olvasási képességeket fejleszteni.
Az *Olvasási munkafüzet* feldolgozási sorokat közvetít, amelyek segítik ezeknek a történelmi témájú szövegeknek, szemelvényeknek a feldolgozását, a történelmi kronológiában való tájékozódást.

Útmutató a mérőlapok feldolgozásához

Mérőlapok: A negyedik osztályos tanulók szöveg-feldolgozási képességének méréshez mérőlapokat állítottunk össze. A mérőlapok olvasmányai a következő szövegműfajok körébe tartoznak:

Tanév eleji felmérés:

- szépirodalmi szöveg (*A gazdag szegénysége*)
- ismeretterjesztő szöveg (*Díszmadarak – A papagáj*)

Félévi felmérés:

- szépirodalmi szöveg (*Mátyás király könyvtára*)
- ismeretterjesztő szöveg (*A gőzmozdonyok versenye*)

Tanév végi felmérés:

- szépirodalmi szöveg (*Kevély Kereki*)
- ismeretterjesztő szöveg (*Égi kereplők*)
- dokumentumszöveg (*Hogyan telefonáljunk?*)

A mérőlapok feladatainak megoldása – a különböző szövegműfajokban való szöveg-feldolgozási képességek mérése mellett – mutatja a tanulók jártasságát didaktikus szövegek feldolgozásában.

Az adatrögzítés módja: a mérőlapok megoldatása

Adatfelvételi útmutató: A mérőlapok megoldását a teljes tanulócsoport egy időben végezheti. Egy tanítási órán egy-egy szöveget dolgoztasson fel a pedagógus. A tanulók saját munkatempójukban haladjanak. Egy-egy szöveg feldolgozására a lassú tempóban dolgozó gyerekeknek is elegendő maximum 45 perc. Azoknak a tanulóknak, akik a feladatok megoldásával elkészültek, a pedagógus az óra további részében adjon más feladatot. A mérőlapok feladatainak utasításait a tanító ne olvassa fel, és ne értelmezze! (Így ellenőrizhetjük a tanulók jártasságát a didaktikus szövegek feldolgozásában.)

Utasítás: „Önállóan kell dolgoznotok! Olvassátok el a feladatok utasításait, és figyeljeteK arra, hogy pontosan hajtsátok végre az abban leírtakat! Kezdjétek a munkát!”

Adatfeldolgozási útmutató: Hibapontokat számolunk. Minden hiba 1 pont. A hibapontokat értékelő táblázatban rögzítse a pedagógus.

Tanév eleji felmérések

A gazdag szegénysége (szépirodalmi szöveg)

1. feladat

Hiba:

- ha a tanuló nem a „szegény ember”, a „varázsló” és a „szomszédok” szavakat írja a vonalra,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

2. feladat

a) Hiba:

- ha a tanuló nem a B betűt karikázza be,
- ha a tanuló mindegyik betűt bekarikázza,
- ha a tanuló nem bekarikázással, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

b) Hiba:

- ha a tanuló nem a C betűt karikázza be,
- ha a tanuló mindegyik betűt bekarikázza,
- ha a tanuló nem bekarikázással, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

c) Hiba:

- ha a tanuló nem a B betűt karikázza be,
- ha a tanuló mindegyik betűt bekarikázza,
- ha a tanuló nem bekarikázással, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

3. feladat:

Helyes megoldás: 3., 5., 1., 6., 4., 2.

- ha az 1-es sorszám nem jó helyen van, a hibapont 6,
- ha az 1-es sorszám jó, de a 2. rossz helyen van, a hibapont 5,
- ha az 1-es és a 2-es sorszám jó, de a 3. rossz helyen áll, a hibapont 4,
- ha az 1-es, a 2-es és a 3-as sorszám jó, de a 4. rossz helyen áll, a hibapont 3,
- ha az 1-es, a 2-es, a 3-as és a 4-es sorszám jó, de az 5. rossz helyen van, a hibapont 2,
- ha az 1-es, a 2-es, a 3-as, a 4-es és az 5-ös jó, de a 6-ost nem írta be a tanuló, a hibapont 1.

Maximális hibapont: 6

4. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a megadott szó vagy kifejezés szinonimáját írja a vonalra,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 4

5. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „Bizony jobban járt volna, ha eszik-iszik, s éli világát, s a sokat, amije van, másokkal is megosztja, mint hogy itt gubbasztott az aranyain, s odalett öröm nélkül a zsugoriságban.” mondatot keretezi be,
- ha a tanuló nem a teljes mondatot keretezi be,

- ha a tanuló nem bekeretezéssel, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a kiválasztott mondatot,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

11 feladat

Hiba:

- ha a tanuló nem a pénz felhasználására vagy fel nem felhasználására vonatkozóan írja le gondolatát, hanem például tulajdonságot ír le (pl. gazdag lennék),
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

7. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem az „Az is baj, ha sok van, az is baj, ha nincs.” közmondást húzza alá,
- ha a tanuló több közmondást is aláhúz,
- ha a tanuló nem aláhúzással, hanem más módon (pl. bekeretezéssel) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

| | | | |
|------------|-----------|---|------------------|
| Értékelés: | jeles | = | 0 – 2 hibapont |
| | jó | = | 3 – 5 hibapont |
| | közepes | = | 6 – 9 hibapont |
| | elégséges | = | 10 – 13 hibapont |
| | elégtelen | = | 14 hibaponttól |

Díszmadarak – A papagáj (ismeretterjesztő szöveg)

1. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem az „A kistestű madarak kalitkában élnek tovább.” mondatot húzza alá,
- ha a tanuló nem aláhúzással, hanem más módon (pl. bekeretezéssel) jelöli választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 2

2. feladat:

Helyes megoldás: 3., 1., 2.

- ha az 1-es sorszám nem jó helyen van, a hibapont 3,
- ha az 1-es sorszám jó, de a 2-es rossz helyen áll, a hibapont, 2,

- ha az 1-es és a 2-es sorszám jó helyen van, de a 3-ast nem írta be a tanuló, a hibapont 1

Maximális hibapont: 3

3. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló a „hawaii lúd” kifejezést nem a „vadászat” szóval, a „barna pelikán”-t nem a „rovarirtó szerek” kifejezéssel, és az „észak-amerikai vadpulykák”-t nem a „vadászat” és az „élőhelyének elpusztítása” kifejezésekkel köti össze,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 4

4. feladat:

a) Hiba:

- ha tanuló nem a „hullámos és más papagájfélék” (a „hullámos papagáj”, a „papagájfélék” vagy a „papagáj” megnevezés is elfogadható), a „kanári”, a „díszpintyek” (díszpinty”) vagy a „szövőmadarak” („szövőmadár”) megnevezések közül ír le kettőt,
- ha a tanuló csak egy madárfajt nevez meg,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 2

b) Hiba:

- ha a tanuló nem a „rigófélék” („rigó”) és a „seregélyek” („seregély”) szavakat írja le,
- ha a tanuló csak egy madárfajt nevez meg,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 2

5. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „minden fajnak” („minden madárfajnak”) kifejezést írja le,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

6. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a szöveg alapján ír tanácsot (pl. rendszeresen kell etetni a madarakat),
- ha a tanuló 3-nál kevesebb jó tanácsot ír,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

| | | |
|------------------|---|----------------|
| Értékelés: jeles | = | 0 – 1 hibapont |
| jó | = | 2 – 3 hibapont |
| közepes | = | 4 – 6 hibapont |
| elégséges | = | 7 – 8 hibapont |
| elégtelen | = | 9 hibaponttól |

Félévi felmérések

Mátyás király könyvtára (szépirodalmi szöveg)

1. feladat:

2. Hiba:

- ha a tanuló nem a „corvináknak” („corvina”) szót írja a vonalra,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

b) Hiba:

- ha a tanuló nem az „Ezért aztán a Corvin névről el is nevezték a könyveket corvináknak.” mondatot húzza alá,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

2. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a megadott szavak szinonimáit írja le,
- ha a tanuló nem minden szóhoz ír szinonimát,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

3. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a C betűt karikázza be,
- ha a tanuló más módon jelöli (pl.: aláhúzással) a választ,
- ha a tanuló több betűt is bekarikáz,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

4. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem az „Én is azt tisztelem, amit a tudósok és az írók alkottak, azért köttetem be díszesen a könyveket.”, vagy az „Azzal fejezte ki tiszteletét, hogy díszesen bekötötte a könyveket.” mondatokkal válaszol,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

5. feladat:

a) Hiba:

- ha a tanuló „Mátyás király”-hoz nem a „nyugodt”, „elnéző”, „bölc” szavakat, a „fiú”-hoz nem a „tudatlan”, „szegény”, „műveletlen” szavakat írja,
- ha a tanuló nem ír le minden szót a megfelelő helyre,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 6

b) Hiba:

- ha a tanuló nem az adott személyre jellemző tulajdonságot ír,
- ha a tanuló csak az egyik személyhez ír tulajdonságot,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 2

6. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „Vegyétek el tőle, amit el akart lopni, aztán hagyjátok futni. Elég büntetés az neki, hogy egész életében a tudatlanság sötétjében kell botorkálnia.” mondatokat keretezi be,
- ha a tanuló csak az egyik mondatot keretezi be,
- ha a tanuló mást is bekeretez,
- ha a tanuló nem bekeretezéssel, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

| | | | |
|------------|------------|---|----------------|
| Értékelés: | jeles | = | 0 – 1 hibapont |
| | jó | = | 2 – 3 hibapont |
| | közepes | = | 4 – 6 hibapont |
| | elégéséges | = | 7 – 9 hibapont |
| | elégtelen | = | 10 hibaponttól |

A gőzmozdonyok versenye (ismeretterjesztő szöveg)

1. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem az „Arról kellett gondoskodni, hogy az óriási mennyiségű áru szállítását meggyorsítsák, ezért megkezdődött a közlekedés gépesítése, mozdonyok és vasúti pályák építése.” mondatot húzza alá,
- ha a tanuló más mondatot húz alá,

- ha a tanuló a fenti mondatnál hosszabb vagy rövidebb szövegrészt húz alá,
- ha a tanuló nem aláhúzással, hanem más módon (pl. bekeretezéssel) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

12 feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „George Stephenson” (vagy a „Stephenson”) nevet írja a vonalra,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

3. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „Közölték a verseny feltételeit: mekkora nyomással haladhat a gőzmozdony, mekkora lehet a saját tömege, mennyi hasznos terhet kell szállítania, milyen sebességet kell elérnie, mennyibe kerülhet a gőzmozdony stb.” mondatot keretezi be,
- ha a tanuló más mondatot keretez be,
- ha a tanuló a fenti mondatnál hosszabb vagy rövidebb szövegrészt keretez be,
- ha a tanuló nem bekeretezéssel, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

4. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a C betűt karikázza be,
- ha a tanuló több betűt is bekarikáz,
- ha a tanuló nem bekarikázással, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

13 feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „3 km”, „1829. október 1-jén”, „hússzori”, „16”, „39”, „50”, „22” adatokkal egészíti ki a hiányos mondatokat,
- ha a tanuló nem minden adatot ír be,
- ha a tanuló nem a megfelelő helyre írja az adatot,

- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 7

6. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló által adott cím nem a lényegről szól,
- ha a tanuló által adott cím terjengős, hosszú,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 2

| | | |
|------------------|---|----------------|
| Értékelés: jeles | = | 0 – 1 hibapont |
| jó | = | 2 – 3 hibapont |
| közepes | = | 4 – 5 hibapont |
| elégséges | = | 6 – 7 hibapont |
| elégtelen | = | 8 hibaponttól |

Tanév végi felmérések

Kevély Kereki (szépirodalmi szöveg)

1. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „Kevély Kereki” („Kereki”), a „szegény diák” („diák” vagy „egy fiatalember”) megnevezéseket írja a vonalra,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 2

2. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „módos (ember)” – „gazdag, tehetős”, „nyurga fiatalember” – „magas vékony”, „kevély” – „büszke, gőgös”, „alázatos” – „túlzottan udvarias” szinonimákat köti össze,
- ha a tanuló nem végez el minden összekötést,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 4

3. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem „a gazdag, vagyonos embert” állítást húzza alá,
- ha a tanuló több állítást is aláhúz,
- ha tanuló nem aláhúzással, hanem más módon (pl. bekeretezéssel) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

4. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „gyakran ezt mondta”, „senki előtt nem vette le a kalapját”, „száz arany volt a zsebében” kifejezéseket (vagy ezek kissé módosított alakját) írja le,
- ha a tanuló nem minden szókapcsolathoz ír magyarázatot,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 3

14 feladat:

Helyes megoldás: 3., 4., 1., 4., 2., 6.

- ha az 1-es sorszám nem jó helyen van, a hibapont 6,
- ha az 1-es sorszám jó, de a 2-es rossz helyen áll, a hibapont 5,
- ha az 1-es és a 2-es sorszám jó, de a 3. rossz helyen van, a hibapont 4,
- ha az 1-es, a 2-es és a 3-as sorszám jó, de a 4. rossz helyen van, a hibapont 3.
- ha az 1-es, a 2-es és a 3-as sorszám jó, de az 5. rossz helyen van, a hibapont 2.
- ha az 1-es, a 2-es, a 3-as, a 4-es és az 5-ös jó, de a 6-ost nem írta be a tanuló, a hibapont 1.

Maximális hibapont: 6

6. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a C betűt karikázza be,
- ha a tanuló több betűt bekarikáz,
- ha a tanuló nem bekarikázással, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 4

7. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem „süveget” („kalapot”) rajzol, ha nem rajzol a fejfedőre „darutollat” („tollat”),
- ha a tanuló valamelyik elemet nem rajzolja le,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 2

Értékelés: jeles = 0 – 2 hibapont
jó = 3 – 5 hibapont

| | | |
|-----------|---|-----------------|
| közepes | = | 6 – 8 hibapont |
| elégséges | = | 9 – 11 hibapont |
| elégtelen | = | 12 hibaponttól |

Égi kerepelők (ismeretterjesztő szöveg)

1. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem az „1907”, „30 cm”, „20 másodperc”, „biciklialkatrészekből”, „1939” adatokat írja a vonalakra,
- ha nem minden adatot ír be a megfelelő helyre,
- ha nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 5

2. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem az „oldalirányban repülni”, „hátrafelé elindulni”, „egy helyben lebegni” és a „függőlegesen felemelkedni” kifejezéseket húzza alá,
- ha a tanuló nem húz alá 4 mozgásfajtát,
- ha a tanuló nem aláhúzással, hanem más módon (pl. bekeretezéssel) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 4

3. feladat:

Helyes megoldás: h, i, i, h, h, i.

Hiba:

- ha a tanuló rosszul ítélte meg az egyes állítások igazságtartalmát,
- ha a tanuló nem „i” és „h” betűvel való jelölést alkalmaz (hanem pl. „n” betűt, „nem” vagy „igen” szavakat ír le),
- ha a tanuló nem minden állítást jelöl a megfelelő betűvel,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 6

4. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a szövegben leírt alkalmazási területek közül nevez meg néhányat,
- ha a tanuló nem 4 területet nevez meg,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 4

5. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem „A helikopter forgó lapátjai kerepelő hangot adnak.” mondatot írja le,
- ha a tanuló nem az egész mondatot írja le,
- ha a tanuló nagyobb szövegrészt ír le,
 - ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

6. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló által adott cím nem a lényegről szól,
- ha a tanuló által adott cím terjengős, hosszú,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

| | | | |
|------------|-----------|---|-----------------|
| Értékelés: | jeles | = | 0 – 2 hibapont |
| | jó | = | 3 – 4 hibapont |
| | közepes | = | 5 – 7 hibapont |
| | elégséges | = | 8 – 10 hibapont |
| | elégtelen | = | 11 hibaponttól |

Hogyan telefonáljunk? (didaktikus szöveg)

1. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „104”, „105”, „107” telefonszámokat keretezte be,
- ha a tanuló kevesebb számot keretezett be,
- ha a tanuló több (akár az összes) számot bekeretezte,
- ha a tanuló nem bekeretezéssel, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelölte a választ,
- ha a tanuló nem oldotta meg a feladatot.

Maximális hibapont: 7

15 feladat:

Helyes megoldás: 3., 4., 1., 2., 5.

- ha az 1-es sorszám nem jó helyen van, a hibapont 5,
- ha az 1-es sorszám jó, de a 2-es rossz helyen áll, a hibapont 4,
- ha az 1-es és a 2-es sorszám jó, de a 3-as rossz helyen van, a hibapont 3,
- ha az 1-es, a 2-es és a 3-as sorszám jó, de a 4-es rossz helyen van, a hibapont 2,

- ha az 1-es, a 2-es, a 3-as és a 4-es jó, de az 5-öst nem írta be a tanuló, a hibapont 1.

Maximális hibapont: 5

3. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „hívásismétlő gombot” („hívásismétlő”) megnevezést írja le,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

4. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a „284–0510” telefonszámot keretezi be,
 - ha a tanuló mást is bekeretez az ábrán,
 - ha a tanuló nem az ábrán jelöli a választ (hanem pl. kiírja az utasítás szövege alá),
 - ha a tanuló nem bekeretezéssel, hanem más módon (pl. aláhúzással) jelöli a választ,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

5. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem „10”, „20”, „50”, „100” forintos pénzerméket rajzol,
- ha a tanuló nem pénzerméket rajzol, hanem csak leírja a számokat,
- ha a tanuló több vagy kevesebb pénzermét rajzol,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 4

6. feladat:

Hiba:

- ha a tanuló nem a MATÁV jelvényét színezi ki,
- ha a tanuló mást is kiszínez az ábrán,
- ha a tanuló nem oldja meg a feladatot.

Maximális hibapont: 1

| | | |
|------------------|---|----------------|
| Értékelés: jeles | = | 0 – 1 hibapont |
| jó | = | 2 – 3 hibapont |
| közepes | = | 4 – 6 hibapont |
| elégséges | = | 7 – 8 hibapont |
| elégtelen | = | 9 hibaponttól |

Az önművelés tanítása

Önművelésen az egyén olyan önmagára irányuló tevékenységét értjük, melynek során a szellemi kultúra tárgyiasult értékeit (objektívációit) elsajátítja, továbbformálja, használja, ezáltal önmagát alakítja. Az önművelés érdekében tanítjuk negyedik osztályban a *könyv- és*

könyvtárhasználatot, a rádió és a televízió használatát, a művelődési intézmények látogatását, valamint az önművelési tervek készítését és az önművelési napló vezetését.

A könyv- és könyvtárhasználat tanítása

Könyv- és könyvtárhasználatot a *katalógushasználat gyakoroltatása*, a *szótár- és lexikonhasználat gyakoroltatása*, valamint a *könyv- és sajtóismeret fejlesztése* révén tanítjuk a negyedik osztályban is.

A) A katalógushasználat tanítása

A katalógushasználat megtanulása végett az alábbi tevékenységeket gyakoroltatjuk a gyermekekkel:

1. a katalóguskártya néhány adatának (szerző, cím, kiadó, kiadás helye, éve, terjedelem, raktári jelzet, szakszám) olvasása;
2. a betűrendes (szerző és cím szerinti) katalógus használatának gyakorlása;
3. a sorozatkatalógus használatának gyakorlása;
4. a szakkatalógus használatának alkalmi gyakorlása;
5. az Egyetemes Tizedes Osztályozás főosztályainak gyakorlása a tantárgyak, valamint az olvasott könyvek, cikkek alkalmankénti besorolásával.

Kijelentések megfogalmazása, illetve szakszöveg alkotása során az alábbi szakszavakat kívánatos használni a tanulókkal

| | |
|-------------------------------------|------------------------------|
| alosztály | osztály |
| betűrendes katalógus | rendszo |
| cím szerinti betűrendes katalógus | sorozat |
| Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) | sorozatkatalógus |
| főosztály | szakjelzet (szakszám) |
| katalógus (katalóguscédula) | szakkatalógus |
| | szerzői betűrendes katalógus |

A tanítás feltétele

Ismerjék a gyermekek azokat a könyveket, cikkeket, amelyek a katalógushasználat és az ETO tanítását segítő feladatokban szerepelnek.

B) A szótár- és lexikonhasználat tanítása

A szótár és lexikonhasználat tanítása az alábbi tevékenységek gyakoroltatása révén történik:

1. A *Magyar értelmező kéziszótár* használatának gyakorlása; a címszavak első és második jelentésének olvasása, valamint a rövidítések és a jelek megfejtése;
2. a *Helyesírási tanácsadó szótár* használatának gyakorlása;
3. szakszótárak, szaklexikonok (néprajzi, etimológiai, irodalmi, természettudományos) használatának gyakorlása: szócikkek olvasása, rövidítések és jelek megfejtése

Az alábbi szakszavakat célszerű használni a gyermekekkel a kijelentések megfogalmazásakor, illetve szakszöveg alkotása során:

| | |
|-------------------|---------------|
| általános lexikon | szakszótár |
| betűrend | szóalak |
| címszó | szócikk |
| élőfej | szómagyarázat |
| hasáb | szómutató |
| lexikon | szótár |
| jelentés | tárgymutató |
| névmutató | utalás |
| szaklexikon | |

A tanítás feltételei

1. Tudjanak a gyermekek némán, legalább közepes tempóban szöveget olvasni.
 2. Tudják az olvasottak megértését bizonyítani.
Ismerjék jól az ábécét, tudják, hogy egy betű a másikkal viszonyítva hol áll.
- C) A könyv- és sajtóismeret tanítása

A könyv- és sajtóismeret tanítása 4. osztályban az alábbi tevékenységek gyakoroltatása révén történik:

1. könyvek tartalomjegyzékének és fűlszövegének olvasása;
2. a könyvekben levő tárgymutató, névmutató, időrendi táblázat, képes melléklet olvasása és megnevezése;
3. újságok, folyóiratok, napilapok néhány rovatának megismerése, olvasása;
4. az újságok impresszumában szereplő néhány adat (a kiadó, a főszerkesztő és a szerkesztők, a szerkesztőség postacíme, a nyomda neve, a terjesztő neve) olvasása, illetve megtanulása.

Kijelentések megfogalmazásakor, illetve szakszöveg alkotása során használtassuk a gyerekekkel az alábbi szakszavakat:

| | |
|--------------|---------------|
| cikk | laptulajdonos |
| folyóirat | névmutató |
| főszerkesztő | nyomda |
| fűlszöveg | riport |
| hír | rovat |
| hirdetés | rovatvezető |
| impresszum | szerkesztő |
| interjú | tárgymutató |
| kiadó | terjesztő |
| közlemény | |

A tanítás feltételei

1. Tudjanak a gyermekek némán, legalább közepes tempóban mondatokat, szöveget olvasni, tudják az olvasottak megértését bizonyítani.

2. Legalább annyi könyv és folyóirat álljon rendelkezésre, amennyi a feladatmegoldáshoz feltétlenül szükséges.

Az egyes tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- Δ A tájékozottabb, társaiknál nagyobb olvasottságú tanulók önállóan elvégzendő feladatokat kapjanak. Lehetőleg minél többször dolgozhassanak az iskolai vagy a közművelődési könyvtárban. Késztesse őket a tanító arra, hogy a szótárakat, lexikonokat más tantárgyak tanulása során is használják.
- Δ A kevésbé tájékozott tanulóknak mutassa be mindenkor a tanító azokat a könyveket, sajtótermékeket, amelyek a feladatokban szerepelnek.
- Δ A lassú tempóban olvasó gyermekek a tanító közvetlen irányítása mellett tanulják a szótárak, lexikonok használatát. Az ábécét nem jól ismerő gyerekek kapjanak vizuális segítséget.

A tanulásirányítás normái

- 16 A foglalkozásokat differenciált osztálymunkában kell szerveznie a tanítónak.
- 17 A katalógust a rendeltetési helyén kell megismertetni a gyermekekkel.
- 18 A foglalkozásokon minden tanuló rendelkezésére kell hogy álljon a feladatmegoldáshoz szükséges könyv és/vagy sajtótermék.
- 19 A könyv vagy folyóirat elolvasása előtt mindig olvastassa el a tanító a tartalomjegyzéket.
- 20 Bármilyen könyvből, illetve folyóiratról ad feladatot a tanító, a kívánt szöveget mindig a tartalomjegyzék alapján kerestesse meg a gyermekekkel.
- 21 Ha a gyermekek otthon olvasott könyvről vagy folyóiratról kívánnak beszámolni, minden esetben közöljék az olvasottak forrását.

A rádió és a televízió használatának tanítása

A rádió és a televízió használatát az alábbi tevékenységek gyakoroltatása révén tanítjuk negyedik osztályban:

1. *rádió- és televízióújság* olvasása: műsorkeresés, műsorelőzetesek és műsorkritikák olvasása;
2. a kiválasztott műsorok megnézése, illetve meghallgatása;
3. a műsorfolyam és az egyes műsorok néhány jellemzőjének megnevezése a műsorokról való beszélgetés közben;
4. időviszonyok elemzése, a valóság és a fikció megkülönböztetése, a hang és a kép viszonyának elemzése tv-műsorokban, a műsorok elemzése műfajuk szerint;
5. a látott vagy hallott műsorok értékelése a műsorokról való beszélgetés közben: a téma iránti érdeklődés alapján, az újszerűség, élményszerűség, fontosság szerint, a műsor megfigyelt jellemzői szerint, a műsorban közvetítettek megértése alapján, illetve az aktuális befogadói szándék (ismeretszerzés, szórakozás, informálódás, esztétikai élményszerzés, ünneplés) szempontjából.

Kijelentések megfogalmazásakor, illetve szakszöveg alkotása során használtassuk a tanulókkal az alábbi szakszavakat:

| | |
|------------------------|--------------------|
| ajánlóműsor | műsorkritika |
| díszlet | rendező |
| dokumentumműsor | riport |
| élő adás | riporter |
| helyszíni közvetítés | stáblista |
| hír | stúdiófelvétel |
| interjú | szerkesztett műsor |
| ismeretterjesztő műsor | szerkesztő |
| jelmez | tudósítás |
| „konzerv”-műsor | vetélkedőműsor |
| megírt műsor | |
| műsorelőzetes | |

A tanítás feltétele

Lehetőleg az osztályteremben álljon rendelkezésre a rádió- és televízióhasználat tanulásához nélkülözhetetlen tárgyi feltétel: egy-egy jó minőségű rádió és televíziókészülék s több példány *rádió- és televízióújság*.

Az egyes tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- Δ Azokat a gyerekeket, akik a szabadidejüket szinte teljes mértékben a képernyő előtt töltik, készítse a tanító a műsorok előzetes szelektálására, műsorválasztásukat jegyeztesse fel az önművelődési naplójukba.
- Δ A televíziónézést, rádióhallgatást nem kedvelő gyerekeket fokozatosan vonja be a tanító a tévézésbe, rádióhallgatásba. Azonban csak a garantáltan jó és értékes műsorokat nézesse, hallgattassa meg velük.

A tanulásirányítás normái

- 22 A tanító lehetőleg olyan alternatív tevékenységet szervezzen, amely nem zavarja a televíziót néző vagy rádiózó gyerekeket.
- 23 Ne engedje a tanító, hogy a nem tévéző vagy nem rádiózó gyermekek elcsábítsák társaikat a készülékek elöl.
- 24 Elsősorban gyermekműsorokról szóló kritikákat, műsorelőzeteseket adjon a tanító a gyermekek kezébe.
- 25 A tanító a rádió és a televízió használatát ne a saját ízléséhez igazítva tanítsa. Saját ízléséről, szokásairól beszélhet a gyermekeknek, de ne ez legyen a feltétlenül követendő példa.

Látogatások előkészítése és irányítása a lakóhely művelődési intézményeiben

A művelődési intézmények látogatásának előkészítését, a látogatás irányítását, illetőleg a látottak feldolgozását az alábbi tevékenységek által tanítjuk negyedik osztályban:

1. önművelési lehetőségekről informáló szövegek olvasása; az intézménytípus funkciójának, szolgáltatásainak, működésének megismerése szövegolvasás révén;

2. tájékozódás az önművelési lehetőségekről kritikák, műsorfüzetek, útikalauzok, plakátok olvasása, ajánlóműsorok figyelése révén;
3. művelődési intézmények látogatása (a tanító előzetes tájékozódása, felkészülése; a gyermekek felkészítése; a látogatás lebonyolítása; a látogatás lezárása);
4. önművelési napló vezetése;
5. önművelési tervek és időmérleg készítése.

A fenti tevékenységek tanításának módját a harmadik osztályos tanítási program részletesen ismerteti. Az ismétlések elkerülése végett itt csak a tevékenységtanítás céljára hívjuk fel a figyelmet:

Az iskolán kívüli önművelés tanítása a gyermekek olyan segítése, mely lehetővé teszi minél több *önművelési forrás megismerését*. Általa a gyerekek olyan *önművelési technikák* birtokába jutnak, melyek révén kialakulhat az *önműveléssel mint értékkel szembeni beállítódásuk*, valamint *a rendszeres önművelésre ösztönző szokás*.

Kijelentések megfogalmazásakor, illetve szakszöveg alkotása során használtassuk a gyerekekkel az alábbi szakszavakat:

| | |
|-----------------|----------------------|
| arborétum | műsor |
| bábszínház | művelődési intézmény |
| díszlet | művelődési program |
| díszlettervező | pantomimszínház |
| jelmez | paróka |
| jelmeztervező | parkerdő |
| katalógus | plakát |
| kiállítás | rendező |
| kiállítóterem | színdarab |
| kritika | színház |
| maszk | színházi előadás |
| megnyitó beszéd | tárlat |
| múzeum | útikalauz |
| műalkotás | |

A tanítás feltétele

Csak abban az esetben lesz eredményes az önművelés tanítása, ha maga a pedagógus *naprakész felkészültséggel* rendelkezik, *jól informált az iskolán kívüli tanulási, művelődési források körében*.

Az egyes tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- Δ Vannak olyan gyermekek, akik kisgyerekesen viselkednek (viselkednének) a közművelődési intézményben: megrohanják a büfét, a katalógust, képeslapot árusító standot stb. Őket a pedagógus halkan és határozottan figyelmeztesse arra, hogy először nézzék meg a kiállítást, előadást, utána vásárolhatnak.
- Δ Azok a gyermekek, akik nehezen írnak önművelési naplót, kapjanak külső serkentést a tanítótól. Ez lehet például a tanító gyakori érdeklődése, biztatása.

Δ Azoknak a gyermekeknek, akiknek kevés könyvük van otthon, adjon kölesön könyvet a tanító az osztálykönyvtárból, szabadidőben tegye lehetővé, hogy gyakrabban olvashassanak.

A tanulásirányítás normái

26 Az önművelés tanítása nem történhet erőszakos módon, mert az elidegenítené a tanulót a művelődéstől.

27 Az önművelést rendszeresen, folyamatosan kell tanítani, csak így válhat a gyerekek szokásává.

28 A gyerekek önművelési teljesítményét az iskolai tanulással egyenértékűnek kell tekinteni; vagyis ez a munka jeggyel ugyanúgy értékelhető (értékelendő), mint a tanítási órákon való teljesítmény.

Felhasznált irodalom

DEZSŐ Zsigmondné: *A gyorsolvasás programozott tankönyve*. Budapest, 1974

DEZSŐ Zsigmondné: *A szellemi munka technikája*. Budapest, 1985. OMKK. 304 p.

FÜLÖP Géza: *Ember és információ*. Budapest, 1983. Múzsák Közművelődési Kiadó

GYOZSKIN, V. V.: *A veszélyeztetett Éden*. Beszélgetések az ökológiáról. Budapest, 1983.

Kozmosz Könyvek. 207 p.

IRATSZERKESZTÉSI ÉS- FOGALMAZÁSI TANÁCSADÓ. (Szerk.: Deme László–Grétsy László) Budapest, 1987. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 443 p.

A JÖVŐ ESÉLYEI. (Szerk.: Némethi Gábor) Budapest, 1987. Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézet. 295 p.

MYERS, Norman: *A süllyedő bárka. Pusztuló fajok – gondok és lehetőségek*. Budapest, 1982. Natura. 189 p.

NAISBITT, John: *Megatrendek. Tíz új irányzat, amelyek átalakítják az életünket*. Budapest, 1987. Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár. 245 p.

SALLAI József–VERESS Géza: *A történelem tanítása*. Budapest, 1985. Tankönyvkiadó. 196 p.

SURÁNYI Bálint: *Útmutató a televíziós foglalkozások vezetéséhez*. Budapest, 1985. Országos Pedagógiai Intézet. 55 p.